

PRON POP. *barberá* a Montblanc (1920).

DOC. ANT. 1038: «ipso Talad de Barbera» (Balari, Orig. 101); c. 1040: *Barbarano* (Bofarull, *Condes Vind.* II, 17); 1067: *Barbera* (CCandi, *Mi. Hi. Cat.* II, 8); 1079: *Barbera* (MiretS *TempH* 300); 1086: *Barberani* (MarcaH, 1179).

I molt sovint al S. XII. 1134: *Barberano* (CoDoACA IV, 18); 1132: «Ermengaudus --- *Urgellensis comes* --- dono --- milicie Iherosol. Templi --- castrum, nomine *Barberanni*, in marchia ---» (Albon, *Temple*, 36; 1133: 1133: «dimitto Hospitali de Iherusalem --- in Guardia et --- ipsum Kastrum de *Barbara cum* ---» (MiretS, *TempH*, 24); 1143: *Barbaranum* (però *Barbera* en trad. cat. fi S. XIII) (BABL VII, 34, i Albon, *Temple*, 204); 1154: *Barberano*; 1156: *Barbaranum* (Kehr, *Papsturk.* 338, 353); 1169: *Barberan* (Mas, *N.H.B. Bna.* XIII, 217); 1171 i 1181: *Barberano* (Morera, *Tarr. Cri.* I, xxx, i II, xvii); 1181: *Barberano* (Cart. Poblet, 55); 1191: *Barbenarum* [sic] (ib. 100); *Barberano* (Mas, o. c. XIII, 203). Ometo les del S. XIII, que he trobat en massa, perquè no hi aporten modificacions; 1359: *Barbara* (CoDoACA XII, 41).

D'ell pren nom la comarca, que constato usual popularment: «això és la Conca de *barberá*» a St. Miquel de Montclar (1933); «Vimbodí ja és la *kõnka de barberá*» als Torms (1936, XII, 5.25). Sobre la qual aporta dades en part ben valuoses A. Palau i Dulcet, *La Conca de Barberà*, Bna. 1912.

ETIM. Com ja va veure Aebischer, *Top.* 67-68, aquests noms provenen del derivat BARBARIANUM del NP romà BARBARUS, documentat en inscripcions llatines, entre altres, de Llgd. i Provença (*CIL* XII, 661, 604, 268); i amb força descendents toponímics en el Sud i el N. de França (Skok, p. 64; Kaspers, p. 37; d'Arbois de J., *Rech, NLL Fr.* 551); l'itinerari Antoní esmenta dues estacions *Barbariana* a Hispània.

HOMÒN. i PARÒN. *Barberana* pda. de Sta. Fe del Penedès (PGiró, 1955). Almenys en part dels següents serà per propagació del nom d'aquests pobles o del de la Conca: *el Cocó barberá* te. Masllorenç (XLVI, 40.51). Lloma de *Barberà* i Cabeç de *Barberà* a Ibi i a Tibi (potser nom d'un paratge ininterromput), xxxv, 165.25, 193.18). I el cognom *Barberà* difós poc o molt pertot (en pron. occid.: *barberá*, Alfés, XLII, 45 76.22).

Més problemàtic se'ns presenta en el nom, segons sembla, plural, del MAS DE BARBERANS, poble de la comarca del Montsià, bastant prop de l'ampit de la Serra dels Ports: pron. *Mas de barberáns*, 1931, 1932, oït a informants de Vila-seca i de Tortosa, que ho digueren sense article; tanmateix tinc nota, en un escrit de «*Lo Mas de -ans*»; i ho vaig sentir a Carlares, dalt dels Ports, amb article l'a. 1934 (segons nota, val a dir, posterior).

No n'he trobat notícia antiga prou certa i fidedigna. El *Llibre dels Privilegis* d'Ulldecona (135) diu que una «vallem de *Barberano*», s'esmenta a la Carta de Població de la vila d'Ulldecona, segons una còpia de

1249, mots omesos en els altres dos mss. També ens deixa perplexos l'inacurat publicador Sr. Bayerri en dir «és lo vilar de Sta. Maria», que el *Ll. de Priv.* d'Ulldecona anomena, p. 139, amb data 1335. Ni se'n treu aigua clara ni podem comptar que la forma del nom sigui ben reproduïda, per la desconfiança que crea el poc mètode filològic del publicador; de tota manera es veu que deu constar el nom aproximadament en tal forma, a l'E. Mj., i potser ja en el S. XIV; si bé no es veu fàcil explicació de la forma plural, combinada amb *Mas* si és que allí està en singular.

Aquest nom, però, es repeteix. «Lo Mas dels *Barberans*» anotàvem el meu pare i jo l'any 1923, davallant per l'Ebre, com a nom d'un casal molt antic, i una muntanya del mateix nom, poc més avall de Benifallet (carp. 74, pàg. 11), lloc que es troba 50 i tants k. lluny del poble homònim (i amb els alts contraforts dels Ports entremig: no és, doncs, extensió d'aquell nom. I tampoc ho serà un Mas de *Barberà*, que vaig oir en forma singular, a la dena del Mòll de Morella (xxvii, 176.23), 35 k. a l'OSO. del poble que ens ocupa.

Com que aquell ús en plural no s'explica bé i ja ens intriga la repetició de tal combinació en tres llocs, se m'ocorre una explicació, basada en el fet que a l'E. Mj. els NPP en -A (fem. i masculins) apareixen amb una declinació -A/-ANS a la manera germànica, encara que fossin d'origen romànic i fins i tot fent-ho extensiu a apeHatus de significat personal (fr. ant. *ante/antain* AMITA, *pute/putain*, oc. i cat. antics *puta/putan*),¹ amb -ans genitiu en els NPP. Suposariem que *Barbara* nom d'una senyora antiga, gran propietària (potser en temps visigòtics) de molts llocs d'aquesta zona tingué diversos MANSUS BARBARANIS 'Mas de Na Bàrbara' (pron. *bárbera* val. i cat. occid., com és sabut) i, amb metaplasme després: *Mas (de) Barberans*, o, en un cas, *Màs de Barberà*.²

Com que hi ha el poble de *Santa Bàrbera*, més a prop (10 k. a l'E. de Mar de Barberans), potser s'objecti si no fóra més immediat, suposar un procés semblant, però amb el nom de la santa, advocada d'aquella parròquia; però no: car la forma declinada germànicament ja no fóra supòsit admissible tractant-se del nom d'alguna santa, nom llatí; i amb omissió del mot *Santa*.

¹ Com he demostrat en E.T.C. II, 87, el nom del poble d'*Estopanyà* a la baixa Ribagorça, ve del nom de la seva senyora STEPANIA declinat STEPANIANE.

² Després n'he trobat algunes dades més certes filològicament, que em semblen conciliables amb aquesta explicació. En la carta de població d'Ulldecona, atorgada per Ramon de Montcada, es consigna la «vallem de *Barbarano*» com afrontació de la vila, després del «rivum *Uldicone*». És, doncs, el mateix que Mas de Barberans (Font Rius, *C.d.p.*, § 242.7). 13 anys més tard, el 1235, el Bisbe de Tortosa estableix un cert *Barberano* de *Turre* com poblador d'un «vilar de Santa Maria», que formava part del terme de Tortosa (id., *C.d.p.*, § 264.5),